

Research Paper

Analysis Of the Demographic, Social and Economic Situation of Female-Headed Households in Iran

Davoud Shahpari Sani¹, Rasoul Sadeghi², Javad Hadadi³, Razieh Khajenexad⁴, Mohammadreza Hosseini⁵, Hossein Mahmoudian^{6*}

1. Ph.D. Student of Demography, Department of Demography, Faculty of Social Science, University Of Tehran, Tehran, Iran.
2. Associate Professor, Department of Demography, Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran.
3. Master of Science Demography, Department of Demography, Faculty of Social Science, University Of Tehran, Tehran, Iran.
4. Master of Science Demography, Department of Demography, Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran.
5. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Science, University of Ayatollah Borugerdi, Borugerd, Iran.
6. Associate Professor, Department of Demography, Faculty Of Social Science, University Of Tehran, Tehran, Iran.

Received: 2020/07/28

Revised: 2021/05/26

Accepted: 2021/06/06

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.30495/jzv.2021.25575.3320

Keywords:

Population, Population Change, Household, female-headed households, Iran

Abstract

Introduction: The leading article aims to examine the demographic, social, and economic situation of female-headed households in Iran with a descriptive-analytical approach and using raw data of two percent of the 2016 census.

Methods: This research is applied in terms of objective and descriptive-analytical in terms of research method, in which the data are analyzed cross-sectionally. Data sources include raw data of 2% of the 2016 census collected by the Statistics Center of Iran. Chi-square tests were performed on the relationship between variables and the gender of the head of the household. Finally, the data were analyzed using the Logit regression model.

Findings: The results showed that the proportion of female-headed households in the country has increased by 4.3 percent in the last two decades. Sistan and Baluchestan and Kurdistan provinces have the highest and lowest percentages of female-headed households, respectively. This increase has also been for single-parent households. The highest percentage of this household was in South Khorasan province and the lowest in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad provinces. More than 27 percent of female-headed households have no literate family members. 86% of women were unemployed and 14% were employed, which is a large gap between the two families.

Citation: Shahpari sani D, Sadeghi R, Hadadi J, Khajenexad R, Hosseini M, Mahmoudian H H. Analysis of the demographic, social and economic situation of female-headed households in Iran. Quarterly Journal Women and Society. 2021; 12 (47): 1-18.

***Corresponding author:** Hossein Mahmoudian

Address: Associate Professor, Department of Demography, Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Tell: 02161117856

Email: hmahmoud@ut.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

The family as the most important social institution plays an important role in the development of human societies and responding to basic human needs(1,2). In the last decades, this institution has undergone extensive structural, functional and semantic changes through processes such as industrialization, urbanization, globalization, modernization, technological advancement, etc (3), such as these changes is notice the change in the frequency of female-headed households. Female-headed households are women who, without the regular presence or support of an adult male, are in charge of the household, are responsible for the economic management of the family, and make major decisions (5,4).

By focusing on female-headed households as a distinct set from other households, this study examines their similarities and differences in social, economic and demographic dimensions on a large scale and presents such households as an emerging phenomenon with different needs and challenges.

Methods

This research is applied in terms of objective and descriptive-analytical in terms of research method, in which the data are analyzed cross-sectionally. Data sources include raw data of 2% of the 2016 census collected by the Statistics Center of Iran. Data were processed and analyzed using SPSS 24 software. Chi-square tests were performed on the relationship between variables and the gender of the head of the household. Finally, the data were analyzed using the Logit regression model. ArcGIS software has also been used in preparing the maps.

Findings and discussion

The results show that the proportion of these women in the country has increased by 4.3 percent in the last two decades. Sistan-Baluchestan and Kurdistan provinces have the highest and lowest percentages of female-headed households, respectively.

This increase has also been for single-person households. The highest percentage of these households was in South Khorasan province and the lowest in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad provinces. More than 27% of female-headed households did not have any literate people in their household. 86% of female-headed households were unemployed and 14% of them were employed, which is a wide gap between these two groups of households compared to male-headed households.

Also, the analyzes showed that the head of the household's gender was significantly related to age, marital status, literacy status, level of education and activity of the head of the household. In terms of age structure, female-headed households are older than male counterparts, and in terms of marital status, most men are married and most female-headed households are unmarried. Also, illiteracy, education and employment are higher among female-headed households than their male counterparts. The implication is that women heads of households are not in a favorable position compared to men heads of households in terms of the studied criteria; Therefore, trying to improve these indicators, as well as increasing public opportunities for women's social participation in society, is a big step towards sustainable development, which is expected to be on the agenda in national and regional macro-planning.

Conclusion

Comparison of demographic, social and economic status of heads of households showed that in all these indicators, female-headed households are not in a better position than men. Efforts to promote these indicators, as well as increase public opportunities for women's social participation, are a major step towards sustainable development that is expected to be on the agenda in macro-planning; Because achieving sustainable development is not possible without the active participation of women in all areas, including family, economic and social.

Funding

All financial resources and costs for research and publication of the article have been paid

by the authors and no financial support has been received.

Authors' contributions

Davoud Shahpari Sani, Hossein Mahmoudian: Conceptualization, Methodology, Software, Writing-Original draft preparation.

Javad Hadadi, Razieh Khajenexad: Data curation, Validation.

Rasoul Sadeghi, Mohammadreza Hosseini: Reviewing and Editing.

Conflicts of interest

The authors declare no conflict of interest

مقاله پژوهشی

تحلیل وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی خانوارهای زن سرپرست در ایران

داود شهپری ثانی^۱، رسول صادقی^۲، جواد حدادی^۳، راضیه خواجه‌نژاد^۴، محمدرضا حسینی^۵، حسین محمودیان^{۶*}

۱. دانشجوی مقطع دکترا رشته جمعیت‌شناسی، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۲. دانشیار گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۳. کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۴. کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۵. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه آیت‌الله بروجردی، بروجرد، ایران.
۶. دانشیار گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

هدف: مقاله پیش‌رو بر آن است تا با رویکردی توصیفی - تحلیلی و با استفاده از داده‌های خام و دو درصد سرشماری سال ۱۳۹۵، وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی خانوارهای زن سرپرست در ایران را مورد بررسی قرار دهد.

روش: این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش بررسی، توصیفی - تحلیلی است که در آن به تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت مقطعی پرداخته شده است. منابع داده‌ها شامل داده‌های خام دو درصد سرشماری سال ۱۳۹۵ است که توسط مرکز آمار ایران گردآوری شده. آزمون‌های مجذور خی‌دو در مورد ارتباط متغیرها با جنسیت سرپرست خانوار انجام شد. در نهایت، داده‌ها با استفاده از مدل رگرسیونی لجوجیت تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که نسبت زنان سرپرست خانوار در کشور طی دو دهه اخیر افزایش ۴/۳ درصدی داشته است. استان‌های سیستان و بلوچستان و کردستان به ترتیب بیشترین و کمترین درصد زنان سرپرست خانوار را دارند. این افزایش برای خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست نیز بوده است. بیشترین درصد این خانوار در استان خراسان جنوبی و کمترین آن در استان کهگیلویه و بویراحمد بوده‌اند. بیش از ۲۷ درصد خانوارهای زن سرپرست، هیچ فرد باسواد در خانوار خود نداشته‌اند. همچنین ۸۶ درصد زنان سرپرست بیکار و ۱۴ درصد آن‌ها شاغل بودند که در مقایسه با مردان سرپرست خانوار، شکاف گسترده‌ای بین این دودسته از خانوارها وجود دارد.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۰۷

تاریخ داوری: ۱۴۰۰/۰۳/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۶

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

10.30495/jzv.2021.25575.3320

واژه‌های کلیدی:

جمعیت، تغییرات جمعیتی، خانوار، خانوار زن سرپرست، ایران.

* نویسنده مسئول: حسین محمودیان

نشانی: دانشیار گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تلفن: ۰۲۱۶۱۱۷۸۵۶

پست الکترونیکی: hmahmoud@ut.ac.ir

مقدمه

خانواده به‌عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی در تکامل جوامع بشری و پاسخگویی به نیازهای اساسی انسان نقش مهمی ایفا می‌کند (۱، ۲). این نهاد در چند دهه‌ی گذشته تغییرات ساختاری، کارکردی و معنایی گسترده را به‌واسطه‌ی فرایندهایی همچون صنعتی شدن، شهرنشینی، جهانی شدن، مدرنیزاسیون، پیشرفت فناوری و... پشت سر گذاشته است (۳). ازجمله این تغییرات می‌توان به تغییر در فراوانی زنان سرپرست خانوار اشاره کرد. زنان سرپرست خانوار زنانی هستند که بدون حضور منظم یا حمایت یک مرد بزرگسال، سرپرستی خانواده، مسئولیت اداره اقتصادی خانواده و تصمیم‌گیری‌های عمده را بر عهده دارند (۴، ۵). هم‌زمان با تغییرات اساسی در حوزه‌ی خانواده، به‌طور خاص می‌توان زنانه‌شدن سالمندی و به‌تبع آن زنانه شدن سرپرستی خانوار در میان جمعیت سالمند و گسترش سرپرستی خانوار توسط زنان به دلیل فوت همسر، عدم ازدواج زنان و مجرد باقی ماندن آنان یا افزایش میزان طلاق را مشاهده کرد (۶).

با توجه به نقش محوری و تعیین‌کننده‌ی زنان در تحکیم بنیان خانواده و به‌تبع آن جامعه، بی‌تردید قبول نقش سرپرستی خانوار از سوی زنان، زندگی کل افراد خانواده و فرزندان آنان را تحت‌الشعاع قرار خواهد داد (۷). مطالعات نشان می‌دهد که خانواده‌های زن سرپرست با مسائل و مشکلات زیادی روبه‌رو هستند؛ به گونه‌ای که در بیشتر جوامع این گروه از زنان به‌صورت مسئله‌ای اجتماعی مطرح می‌شوند (۳) چراکه سرپرستی خانوار مستلزم تأمین منابع مالی و معنوی اعضاء خانواده است و بر اساس تقسیم کار جنسیتی رایج، نقش سرپرستی بر عهده مردان است و زنان از ابتدا برای اجرای این نقش آموزش داده نمی‌شوند. زمانی که به هر دلیلی تقسیم کار جنسیتی کارایی خود را از دست بدهد، زنان با موقعیت دشواری مواجه می‌شوند که امکان گرفتار شدن به آسیب‌های اجتماعی، روانشناختی و جسمانی را در آن‌ها بالا می‌برد (۸). مهم‌ترین مشکل قرار گرفتن در چنین موقعیتی، ایفای نقش‌های دوگانه در داخل و خارج از خانه است (۹). ایفای نقش مادری، رسیدگی به امورات منزل و خانه‌داری، تلاش برای کسب فرصت‌های شغلی مناسبی که در اغلب اوقات بسیار نادر است و انجام فعالیت‌های اقتصادی، چه در سطح کارهای خدماتی و پاره‌وقت و چه در سطح کارمندی و بالاتر، فشار نقش ایجاد می‌کند که می‌تواند اثرات شدید و بلندمدت بر جسم و روان این زنان باقی بگذارد (۸)؛ همچنین به این شرایط می‌توان نابرابری در حقوق و مزایا بر اساس جنسیت در موقعیت‌های شغلی مشابه را اضافه کرد. زنان سرپرست خانوار علیرغم اجرای کامل و مطلوب وظایف شغلی، حقوق کمتری نسبت به مردان دریافت می‌کنند. این شرایط بر امکانات و فرصت‌های در دسترس این زنان اثر منفی می‌گذارد و باعث ادامه فقر و نابرابری در جامعه می‌شود (۱۰).

زنان سرپرست خانوار یکی از گروه‌های اقلیت زنان هستند که در سایر کشورهای جهان اعم از توسعه‌یافته و درحال توسعه با مشکلات زیادی دست‌به‌گریبان هستند (۱۱). این گروه به‌طورمعمول در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی خویش با مشکلات و موانع زیادی مواجه‌اند و ازجمله گروه‌های آسیب‌پذیر اجتماع هستند که گاه عواملی مانند طلاق، فوت، اعتیاد همسر و ازکارافتادگی او موجب آسیب‌پذیرتر شدن این

طیف وسیع از جامعه می‌شود (۱۲). دلایل فراوانی وجود دارد که بتوان زنانی را که سرپرستی خانوار را به عهده‌دارند جزء اقشار آسیب‌پذیر در نظر گرفت. ازجمله این دلایل می‌توان به فقر و وضعیت اقتصادی نامناسب و مشکلات اجتماعی و فرهنگی این زنان و خانواده‌های آنان اشاره کرد که زنان را در رویارویی با زندگی واقعی مورد تهدید قرار می‌دهد زیرا فشارهای ناشی از فقر و تنگدستی و نیاز شدید و ناتوانی در تأمین نیازهای اولیه و پذیرش سلطه دیگران، زمینه‌های وقوع جرم و بزهکاری را در آن‌ها فراهم می‌کند (۴). مسائل مربوط به زنان سرپرست خانوار نسبت به زنانی که تحت تکفل مردان قرار دارند، مضاعف بوده و پیامدهای زیادی را برای این زنان و افراد تحت تکفل آنان به دنبال خواهد داشت. سرپرستی فرزندان به‌تنهایی و گاه به‌سختی، مشکلات اقتصادی، زندگی در تنهایی و همراه با افسردگی و ناامیدی، همچنین نگرش غلط جامعه نسبت به زنان مطلقه و بیوه، آنان را در روابط اجتماعی و حضور در اجتماع با مشکلات زیادی روبه‌رو می‌کند (۱۲). رشد روزافزون خانوارهای زن سرپرست یکی از تحولات چشمگیر نهاد خانواده در ایران تلقی می‌شود که به استناد آمارهای رسمی کشور به وقوع پیوسته است. افزایش تعداد این خانوارها را می‌توان یکی از مسائل نوظهور جمعیتی در کنار سایر مسائل نوظهور از قبیل کاهش نرخ باروری، تغییر ساختار سنی جمعیت (پنجره جمعیتی) و الگوهای جدید مهاجرت دانست که از طرفی تحت تأثیر تغییرات اقتصادی - اجتماعی کلان بوده و از طرف دیگر تا حدودی قابلیت تأثیرگذاری بر روند توسعه کشور را نیز دارد. در کنار رشد کمی این پدیده، تغییرات کیفی در ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی این گروه از زنان، این موضوع را بیش‌ازپیش، از یک پدیده اجتماعی به یک مسئله اجتماعی از جنس آسیب تبدیل کرده است.

پژوهش درباره خانوارهای زن سرپرست، به‌عنوان اقشار آسیب‌پذیر جامعه می‌تواند در شناسایی مؤلفه‌های فقر و آسیب‌های اجتماعی که دنباله‌رو فقر می‌باشند مؤثر واقع شود؛ چراکه زنان به‌خصوص در جوامع سنتی در زمره آسیب‌پذیرترین گروه‌ها به شمار می‌آیند و ازاین‌رو خانوارهایی که تحت سرپرستی زنان اداره می‌شوند در اغلب کشورها ازجمله فقیرترین خانوارها محسوب می‌شوند. پرداختن به موضوع خانوارهای زن سرپرست بیش و پیش از هر چیز نیازمند در اختیار داشتن اطلاعاتی در خصوص ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی این نوع خانوارها است. بررسی ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی زنان سرپرست خانوار و مقایسه‌ی آن با مردان سرپرست خانوار هم می‌تواند سیمایی کلی از وضعیت این زنان و به‌تبع آن، خانوارهایی که این زنان سرپرستی آن را بر عهده گرفته‌اند، ارائه دهد و هم موجب شناخت دقیق وضعیت این قشر از جامعه جهت سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان می‌شود. با توجه به اینکه تاکنون بررسی جامع و دقیقی در این حوزه در سطح کلان (کشور) انجام نگرفته است، لذا این پژوهش با محور قرار دادن خانوارهای زن سرپرست به‌عنوان مجموعه‌ای متمایز از سایر خانوارها به بررسی وجوه تشابه و تمایز آن‌ها در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و جمعیت شناختی در مقیاس کلان پرداخته و این‌گونه خانوارها را به‌عنوان پدیده‌ای در حال ظهور با نیازها و چالش‌های مختلف مطرح می‌کند. نتیجه‌ی این پژوهش می‌تواند برای

تشکیل شده است که در محلات غیر سازمان یافته ساکن اند؛ در این محلات حضور خانواده‌های زن سرپرست میزان بالای جنایت در این محلات، معاملات مواد مخدر، افت تحصیلی تولدهای نامشروع و دریافت کمک‌های دولتی شایع است.

صاحب‌نظران نظریه‌ی طبقاتی معتقدند که فقر و آسیب‌پذیری از مقوله‌های طبقاتی است نه جنسیتی؛ به عبارت دیگر زنان یا تمام زنان سرپرست خانوار در معرض فقر و آسیب‌پذیری نیستند بلکه آن گروهی که از نظر طبقاتی در رده پایین اجتماع قرار می‌گیرند بیشتر در معرض آسیب هستند. به عقیده طرفداران این نظریه مردم به دلایل سن و جنس یا خصیصه‌های نژادی و قومی‌شان فقیر نمی‌شوند بلکه به دلیل قرار گرفتن در طبقه‌ای خاص است که فقیر و در وضعیت اجتماعی و اقتصادی قرار می‌گیرند و به شمار می‌آیند. مهم‌ترین شاخص‌های تعیین طبقه عبارت است از شاخص درآمد، تحصیل و شغل. از این نظر همه زنان آسیب‌پذیر نیستند بلکه گروهی که درآمد کمتر، تحصیلات کمتر، شغل کم منزلت تر دارند و در طبقه پایین اجتماع قرار دارند آسیب‌پذیرند. به عقیده این گروه با بزرگ کردن آسیب‌پذیری زنان سرپرست خانواده، زنان در مقابل مردان پیر، جوان، سفید و سیاه قرار می‌گیرند. در واقع آسیب‌پذیری زنان سرپرست خانوار و همه افراد بی‌بضاعت فرایند اجتماعی و اقتصادی مشترکی است که همگی آن‌ها را از دسترسی به شرایط مناسب محروم می‌کند. این شرایط خانواده‌ها را از هم می‌گسلاند و تشکیل خانواده را با این شرایط اجتماعی و اقتصادی مشکل می‌کند (۱۶).

نظریه کنش متقابل نیز بیانگر بخشی از مسائل در خصوص زنان سرپرست خانوار می‌باشد. این نظریه عنوان می‌کند که اطلاق لفظ آسیب‌پذیر به تمام زنان سرپرست خانوار صحیح نیست و نباید همت بالای مادرانی که در شرایط نامطلوب زندگی، همچنان در جهت حفظ کیان خانواده ایستادگی می‌کنند و بر مشکلات فائق می‌گردند را نادیده گرفت. ارج نهادن به این تلاش‌ها از طریق توجه و رسیدگی به آن‌ها ممکن می‌گردد (۱۵). طرفداران این نظریه معتقدند اگرچه خانواده‌های زن سرپرست مشکلات متعددی دارند اما به معنای آن نیست که مطلقاً از این شرایط تأثیر می‌گیرند و نمی‌توانند بر مشکلات خود فائق آیند؛ به عبارت دیگر نمی‌توان این‌گونه از زنان را قربانی و منفعل در برابر شرایط دانست، بلکه باید با بررسی تجربه‌های شخصی این زنان راه‌های مبارزه با شرایط حاکم بر زندگی آنان را از نزدیک شناخت (۴).

پیشینه پژوهش

جوان و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهش "بررسی وضعیت اقتصادی زنان سرپرست خانوار روستایی"، به این نتیجه رسیدند که درآمد زنان سرپرست خانوار به دلیل اشتغال آنان در مشاغل بی‌ثبات و کم‌درآمد و همچنین تعداد اندک شاغلان خانوار کم است. بیشتر زنان شاغل از طریق مشاغل کارگری کسب درآمد می‌کنند (۶). مؤمن زاده (۲۰۱۴) در پژوهش خود با عنوان "تحلیل مقایسه‌ای در خصوص زنان سرپرست خانوار" نشان می‌دهد که خانوارهای دارای سرپرست زن عمدتاً در دهک‌های پایین درآمدی تمرکز یافته‌اند، به گونه‌ای که بیش از ۷۱ درصد این خانوارها در ۵ دهک اول قرار دارند. این نسبت در مورد مردان ۵۳/۷ درصد می‌باشد. این اختلاف در دهک اول مشهودتر است، در حالی که

ارائه تصویری دقیق و شفاف از ابعاد مختلف زندگی زنان سرپرست خانوار به مدیران و تصمیم‌گیران کشوری در این حوزه مفید واقع شود؛ بنابراین هدف اصلی این تحقیق، شناخت ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی زنان سرپرست خانوار در ایران با استفاده از داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵ می‌باشد.

ملاحظات نظری

جهت تبیین نظری مسئله‌ی تحقیق، به نظریه‌های زنانه شدن فقر یا آسیب‌پذیری زنان سرپرست خانوار، نظریه‌ی ساختی کارکردی، نظریه‌ی طبقاتی و ناتوانی دولت‌ها و نظریه‌ی کنش متقابل توجه شده است. سهم نابرابر و بیشتر زنان از فقر در مقیاس جهانی اغلب در مفهوم زنانه شدن فقر انعکاس یافته است. مقایسه‌ی دارایی‌های مردان و زنان نشان می‌دهد که همواره زنان نسبت به مردان درصد بیشتری از افراد فقیر را تشکیل می‌دهند. بین ۶۰ تا ۷۰ درصد فقرای جهان را زنان تشکیل می‌دهند و احتمال افزایش فقر در میان آنان نیز وجود دارد (۱۳). این نظریه نشان می‌دهد که خانواده‌هایی که سرپرستی آنان بر عهده زنان می‌باشد نه تنها در همه کشورهای جهان گسترش یافته‌اند بلکه به درصد خانوارهای سرپرست زن که جمعیت کم‌درآمد قرار می‌گیرند افزوده شده است. این مسئله حتی در کشورهایی که پیشرفته‌ترین قوانین را به نفع زنان داشته‌اند، دیده شده است. در این کشورها به‌رغم کمک‌های دولتی به این زنان، فرایند فقیر شدن آنان همچنان ادامه دارد؛ از طرفی مشکلات این زنان عدم دسترسی به مشاغل با منزلت اجتماعی بالا است. این زنان یا بیکارند یا مشاغل نیمه‌وقت کم‌درآمد دارند. اگر مشاغل دارای منزلت بالا باشد، مسئله تنظیم وقت برای انجام کار است. این مشکل را صاحب‌نظران "فقر زمانی" نامیده‌اند و فقر زمانی اگر با فقر مادی همراه شود آسیب‌پذیری این قشر را دوچندان می‌کند (۴).

نظریه‌ی کارکردگرایی ساختاری مبتنی بر نظریه‌ی توافقی پارسونز است که نظریه‌ی توافقی، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک را برای جامعه بنیادی می‌انگارد و بر نظم اجتماعی مبتنی بر توافقی‌های ضمنی تأکید می‌ورزد (۱۴). پارسونز با توجه به الگوی نقش‌ها، دو نقش متفاوت را در خانواده مطرح می‌کند. از نظر او مرد نقش ابزاری و زن نقش بیانگر دارد. نقش ابزاری بیشتر شامل حالات مردانه و نقش بیانگر شامل حالات زنانه است. به اعتقاد وی این تقسیم نقش باعث حفظ وحدت خانوادگی می‌شود؛ زیرا نقش مرد و این پایگاه اجتماعی به خانواده از طریق شغل و حفظ امنیت و آسایش خانواده از طریق درآمد شغلی اوست و نقش زن ایجاد روابط عاطفی (بیانگر) در درون خانواده و حفظ روابط عاطفی ضروری برای اعضای خانواده است. پارسونز این تقسیم نقش را بهترین شکل برای حفظ وحدت خانوادگی می‌داند و تداخل هر نوع نقش دیگر را موجب برهم خوردن تعادل زندگی به حساب می‌آورد (۱۵). بر اساس این نظریه، خانواده‌های زن سرپرست اساساً با شکل سنتی خانواده‌های دو والدی در تضاد و پیدایش این‌گونه خانواده‌ها نوعی انحراف محسوب می‌شود. در این خانواده‌ها به علت غیبت پدر و مادر، زندگی زوجی تا حدی کاهش می‌یابد. عدم اقتدارپذیری پدر برای ساماندهی زندگی خانواده با بحران اقتصادی و اجتماعی روبرو می‌شود؛ بحرانی که با ورود مادر به بازار کار به جای انجام وظیفه سنتی خانه‌داری شروع شده به وجود می‌آید. بر اساس این نظریه، طبقه زیرین از افراد منزوی

فقط ۷/۶ درصد خانوارهای دارای سرپرست مرد در این دهک قرار دارند، ۲۸/۶ درصد از خانوارهای دارای سرپرست زن در دهک اول که پایین‌ترین سطح درآمدی است جای گرفته‌اند و این امر حاکی از سطح بالاتر فقر در بین خانوارهایی است که سرپرست آن زن می‌باشد (۱۵). کرد زنگنه و همکاران (۲۰۱۷) وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان سرپرست خانوار تحت پوشش کمیته امداد و سازمان بهزیستی شهرستان شوشتر را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج پژوهش آنان نشان می‌دهد، درصد بالایی از زنان با تحصیلات بالا مهارت خاصی ندارند و به جزء سازمان حمایت‌کننده، از طرف خانواده حمایت نمی‌شوند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که بین دو گروه زنان تحت سرپرست کمیته امداد و اداره بهزیستی تفاوت معنی‌داری به لحاظ درآمد، تحصیلات و میزان امکانات رفاهی وجود ندارد و سیاست‌های موجود دو سازمان بیشتر با رویکرد حمایت‌های اولیه زندگی شکل گرفته و کمتر در راستای توانمندسازی زنان سرپرست خانوار است (۱۷). کرد زنگنه و اقبالی (۲۰۱۸) در بررسی وضعیت اشتغال زنان سرپرست خانوار در ایران به این نتیجه رسیدند که به‌طور میانگین نزدیک به ۱۴ درصد زنان سرپرست خانواده، شاغل هستند. بیش از ۶۰ درصد این زنان خانه‌دارند. تقریباً ۱۵ درصد این زنان بدون داشتن کار دارای درآمدهایی هستند. حدود ۴۸ درصد زنانی که سرپرستی خانوارهای گروه‌های سنی ۶۰ سال و بیشتر قرار دارند، در واقع در دوران کهولت خود بسر می‌برند که این امر به لحاظ اقتصادی مشکل این قشر از زنان را دوچندان می‌کند. نتیجه این‌که این زنان و خانواده‌هایشان اکثراً جزء حاشیه‌نشینان اقتصادی محسوب می‌شوند و شرایط سختی را می‌گذرانند (۱۸).

کازی و همکاران (۱۹۸۸) وضعیت اقتصادی خانوارهای زن سرپرست در پاکستان در مقایسه با خانوارهای مرد سرپرست به لحاظ سطح درآمد، اندازه خانواده و ساختار و الگوهای اشتغال در دو مجموعه خانوارها را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که فقر خانوارهای تحت رهبری زنان به‌طور کلی نشان‌دهنده موقعیت نامساعد زنان در بازار کار است (۱۹). دیگراف و بیلسبورو (۱۹۹۳) در مطالعه‌ای با عنوان "زنان سرپرست خانوار و رفاه خانواده در اکوادور" به بررسی اینکه چرا سرپرستی زن بر رفاه خانواده تأثیر می‌گذارد، پرداخته‌اند. تجزیه و تحلیل توصیفی مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که در خانوارهای زن سرپرست با توجه به معیارهای مختلف، وضعیت رفاه به نسبت خانوارهای مرد سرپرست چندان مطلوب نیست. نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که علت اصلی سطح پایین رفاه در این خانواده‌ها، اشتغال زنان سرپرست خانوار در مشاغل سطح پایین و عدم حمایت آن‌ها از سوی سازمان‌ها و مراکز حمایت‌کننده است (۲۰). استاتن و همکاران (۱۹۹۸) در بررسی مقایسه‌ای بین خانواده‌های زن سرپرست و مرد سرپرست به لحاظ وضعیت اقتصادی و تغذیه به این نتیجه رسیده‌اند که خانواده‌های زن سرپرست اموال کمتری داشتند و در ساخت خانه‌های آن‌ها نسبت به خانواده‌های مرد سرپرست مواد و مصالح ارزان‌تری به کاررفته است اما به لحاظ وضعیت تغذیه و سلامت تفاوت معنی‌داری بین آن‌ها وجود ندارد (۲۱). آکینسولا و پاپوچی (۲۰۰۲) در مقاله‌ای با عنوان کیفیت زندگی خانوارهای زن سرپرست در بوتسوانا به این نتیجه

رسیده‌اند که کیفیت زندگی خانواده‌های زن سرپرست پایین‌تر از سایر خانواده‌ها بوده و رفتارهای غیربهداشتی و مخاطره‌آمیز در آن‌ها به دلیل فقر اقتصادی - فرهنگی و عدم آگاهی بیشتر است (۱۱). لیتر و همکاران (۲۰۰۲) به بررسی عوامل فقر در خانواده‌های زن سرپرست در آمریکا پرداخته‌اند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که قانون خانواده در آمریکا روزبه‌روز موجب فقیرتر شدن فرزندان خانواده‌های تک والدی شده که زنان سرپرستی آنان را به عهده‌دارند (۷). نتایج مطالعه بشیر (۲۰۱۸) در بررسی وضعیت اجتماعی - اقتصادی زنان سرپرست خانوار در ایالت جامو و کشمیر نشان داد که خانواده‌های زن سرپرست در این منطقه، جزء فقیرترین اقشار جامعه به حساب می‌آیند که به‌واسطه عواملی مانند طلاق، مرگ، اعتیاد و یا ناتوانی شوهر، رها شدن توسط مردان مهاجر یا فریبکار، سرپرستی خانواده را برعهده گرفته‌اند و در زمره آسیب‌پذیرترین گروه‌های جامعه می‌باشند. همچنین اکثر زنان سرپرست خانوار در این منطقه بی‌سواد هستند و از حرفه و مهارت خاصی محروم می‌باشند؛ بنابراین امکان دستیابی به اشتغال برای این زنان مقدور نیست (۲۲).

روش و ابزار پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش بررسی، توصیفی - تحلیلی است که در آن به تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت مقطعی پرداخته شده است. منابع داده‌ها شامل داده‌های خام دو درصد سرشماری سال ۱۳۹۵ که توسط مرکز آمار ایران گردآوری شده، می‌باشند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS ۲۴ پردازش و تجزیه و تحلیل شده‌اند. آزمون‌های مجذور خی‌دو در مورد ارتباط متغیرها با جنسیت سرپرست خانوار انجام شد. در نهایت داده‌ها با استفاده از مدل رگرسیونی لجیت تحلیل شدند. همچنین در تهیه نقشه‌ها از نرم‌افزار ArcGIS استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در دو بخش ارائه شده است. بخش اول به تحلیل وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی خانوارهای تک‌سرپرست و بخش دوم به بررسی وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی سرپرستان خانوارهای تک‌سرپرست می‌پردازد.

تحلیل وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی خانوارهای

تک‌سرپرست

نتایج بررسی روند تغییرات درصد سرپرستی خانوارها بر حسب جنس، در طول دوره زمانی ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ در نمودار ۱ ارائه شده است. مقایسه این وضعیت نشان می‌دهد که درصد سرپرستی خانوارها توسط مردان رو به کاهش و برای زنان رو به افزایش است. همان‌طور که در نمودار مشخص است درصد خانوارهای زن سرپرست در کشور طی این دوره افزایش قابل توجهی یافته به‌طوری‌که درصد این خانوارها در کل کشور از ۸.۴ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۱۲.۷ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

نمودار ۱: درصد سرپرستی خانوارها بر حسب جنس در کشور طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

آن دارد که طی سال‌های اخیر خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست در کشور در حال رشد بوده است (جدول ۱).

همچنین طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ درصد خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست نسبت به کل خانوارهای تک‌نفره از ۶۳.۸ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۶۶.۴ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است که این امر نشان از

جدول ۱- درصد خانوارهای تک‌نفره کشور به تفکیک جنس سرپرست طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

سال	خانوارهای تک‌نفره	تک‌نفره مرد سرپرست	تک‌نفره زن سرپرست
۱۳۷۵	۴.۴	۳۶.۲	۶۳.۸
۱۳۸۵	۵.۲	۳۴.۵	۶۵.۵
۱۳۹۰	۷.۲	۳۱.۳	۶۸.۷
۱۳۹۵	۸.۵	۳۳.۶	۶۶.۴

شهری و حدود ۲۵ درصد در نقاط روستایی زندگی می‌کنند. همچنین ۱۲/۷ درصد خانوارهای کشور، زن سرپرست هستند که از این تعداد حدود ۷۵ درصد در نقاط شهری و نزدیک به ۲۵ درصد در نقاط روستایی زندگی می‌کنند.

جدول ۲ توزیع درصد خانوارهای معمولی بر حسب جنس سرپرست خانوار به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۹۵ را نشان می‌دهد. یافته‌ها از آن حکایت دارد که ۸۷/۳ درصد خانوارها مرد سرپرست می‌باشند که از این تعداد نزدیک به ۷۵ درصد در نقاط

جدول ۲- خانوارهای معمولی بر حسب جنس سرپرست خانوار به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۹۵

کل		ساکن در نقاط شهری		ساکن در نقاط روستایی	
مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
تعداد	تعداد	تعداد	تعداد	تعداد	تعداد
درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد
۲۱۰۶۷۷۳۷	۸۷.۳	۱۵۷۷۲۴۹۴	۷۴.۸	۵۲۸۱۶۴۴	۲۴.۷
۳۰۶۱۷۵۳	۱۲.۷	۲۳۰۲۳۹۳	۷۵.۳	۷۵۶۴۵۱	۲۵.۲

نسبت کاهش می‌یابد. همان‌طور که داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد بالای ۴۸ درصد زنان سرپرست خانوار در کشور در گروه‌های سنی ۶۰ ساله و بالاتر قرار دارند و همین نسبت برای مردان چیزی حدود ۱۷ درصد است.

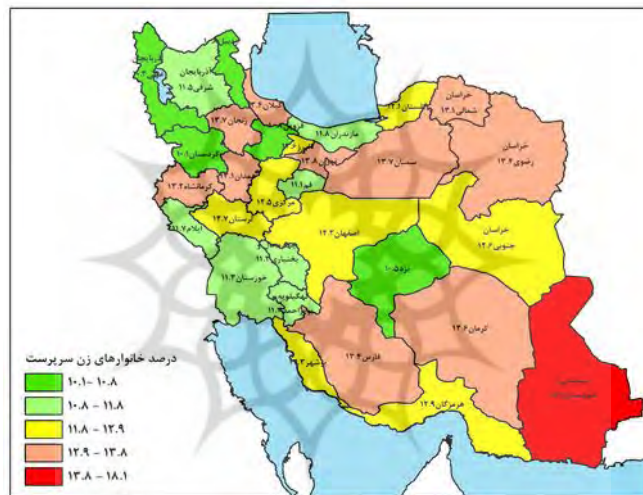
توزیع درصد خانوارهای معمولی بر حسب جنس و سن سرپرست خانوار در جدول ۳ آمده است. بررسی مقایسه‌ای بین مردان و زنان سرپرست خانوار بیانگر این است که نسبت خانوارهای دارای سرپرست زن با افزایش سن سرپرست، افزایش می‌یابد در صورتی که برای مردان این

جدول ۳- خانوارهای معمولی بر حسب جنس و سن سرپرست در سرشماری ۱۳۹۵

گروه‌های سنی	جنس	
	مرد	زن
کمتر از ۱۵ ساله	تعداد ۳۳۸۶	تعداد ۲۴۳۸
۱۵-۲۹	درصد ۱۱.۹۲	درصد ۴.۵۷
۳۰-۴۴	تعداد ۶۰۷۱۰۳۴	تعداد ۵۶۴۰۳۷
۴۵-۵۹	درصد ۲۸.۷	درصد ۱۸.۴۲
۶۰ سال به بالا	تعداد ۳۵۷۱۵۷۰	تعداد ۱۴۹۱۴۱۹
جمع	درصد ۱۰۰	درصد ۱۰۰

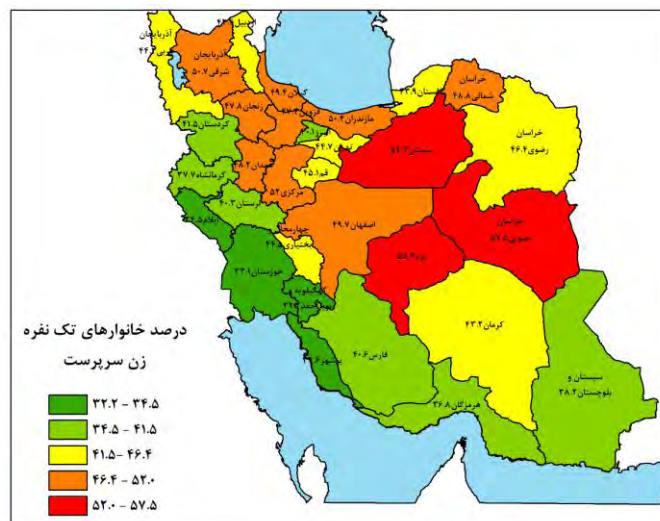
سمنان با ۱۳.۷ درصد و کرمان با ۱۳.۶ درصد می‌باشد. استان‌های کردستان با ۱۰.۱ درصد و آذربایجان غربی با ۱۰.۲ درصد در مقایسه با سایر استان‌های کشور دارای پایین‌ترین نسبت خانوارهای زن سرپرست می‌باشند.

توزیع درصد خانوارهای زن سرپرست به تفکیک استان در شکل ۱ نمایش داده شده است. با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان گفت که بالاترین درصد زنان سرپرست خانوار متعلق به استان سیستان و بلوچستان با ۱۸.۱ درصد، تهران با ۱۳.۸ درصد، زنجان با ۱۳.۷ درصد،

شکل ۱- درصد خانوارهای زن سرپرست به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵

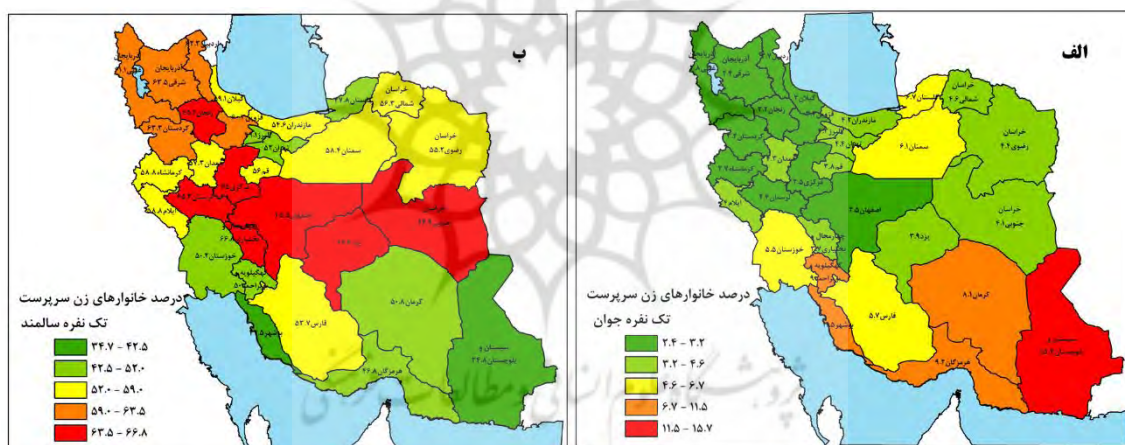
توزیع درصد خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست در شکل ۲ نشان می‌دهد استان‌های خراسان جنوبی، یزد و سمنان به ترتیب با ۵۷.۵، ۵۵.۷ و ۵۴.۳ دارای بالاترین درصد خانوارهای زن سرپرست تک‌نفره می‌باشند. از طرف دیگر استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان و ایلام به ترتیب با ۳۲.۲، ۳۳.۱ و ۳۴.۵ دارای کمترین خانوارهای زن سرپرست تک‌نفره می‌باشند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۵ بیش از ۴۴ درصد کل خانوارهای زن سرپرست را خانوارهای تک‌نفره تشکیل داده است.

شکل ۲- درصد خانوار تک نفره زن سرپرست به تفکیک استان

زن سرپرست سالمند بوده‌اند و استان‌های سیستان و بلوچستان، بوشهر و هرمزگان به ترتیب با ۳۴.۸، ۴۲.۵ و ۴۶.۸ دارای پایین‌ترین درصد خانوارهای تک نفره زن سرپرست سالمند بوده‌اند.

همان‌طور که شکل ۳ نشان می‌دهد در بیشتر استان‌های کشور در سال ۱۳۹۵ سهم عمده‌ای از خانوارهای تک نفره زن سرپرست را زنان سالمند تشکیل داده‌اند. استان‌های چهارمحال و بختیاری، یزد و همدان به ترتیب با ۶۶.۷، ۶۶.۶ و ۶۵.۴ دارای بالاترین درصد خانوارهای تک نفره

شکل ۳- الف) درصد خانوارهای زن سرپرست تک نفره جوان (۱۵-۲۹ ساله) ب) درصد خانوارهای زن سرپرست تک نفره سالمند (۶۵ سال و بالاتر) به تفکیک استان

خانوارهای زن سرپرست دارای حداقل یک فرد باسواد در خانواده خود بوده‌اند که در مقایسه با خانوارهای مرد سرپرست (۹۵.۵ درصد) رقم بسیار پایین‌تر بوده است.

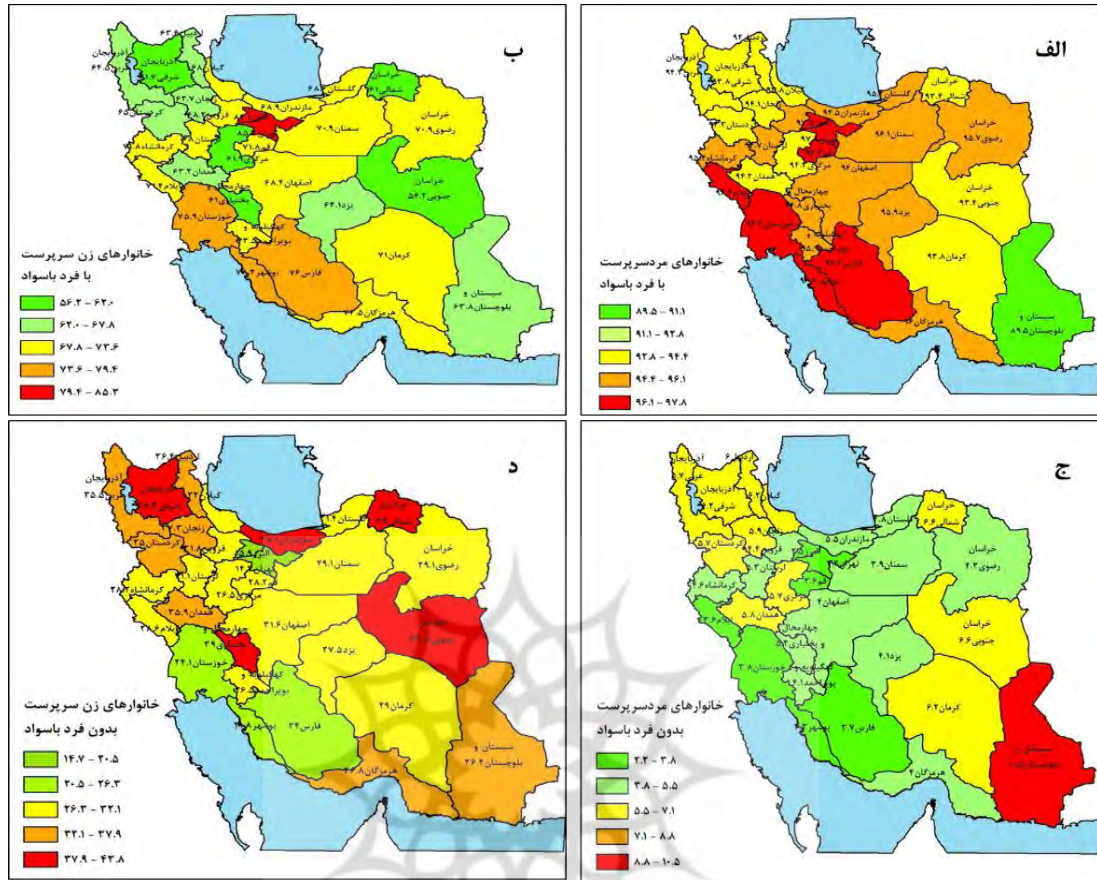
نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که بیش از ۲۷ درصد خانوارهای زن سرپرست هیچ فرد باسوادی در خانوار خود نداشته‌اند. این در حالی است که این میزان برای خانوارهای مرد سرپرست ۴.۵ درصد بوده است؛ به عبارت دیگر می‌توان گفت که در سال ۱۳۹۵ فقط ۷۲ درصد

جدول ۴- توزیع درصد خانوارهای کشور برحسب میزان باسوادی و جنس سرپرست در سال ۱۳۹۵

خانوار	مرد سرپرست بدون فرد باسواد	زن سرپرست بدون فرد باسواد	مرد سرپرست با فرد باسواد	زن سرپرست با فرد باسواد
میزان باسوادی	۴.۵	۲۷.۵	۹۵.۵	۷۲.۵

زن سرپرست بدون فرد باسواد می‌باشند و استان‌های تهران (۱۴.۷ درصد)، البرز (۱۵.۹ درصد) و بوشهر (۲۱.۸ درصد) دارای پایین‌ترین خانوارهای زن سرپرست بدون فرد باسواد می‌باشند (شکل ۴).

همچنین مقایسه استان‌های کشور در این سال نشان می‌دهد استان‌های خراسان شمالی (۴۳.۸ درصد)، خراسان جنوبی (۳۹ درصد) و چهارمحال و بختیاری (۳۹ درصد) دارای بالاترین درصد خانوارهای

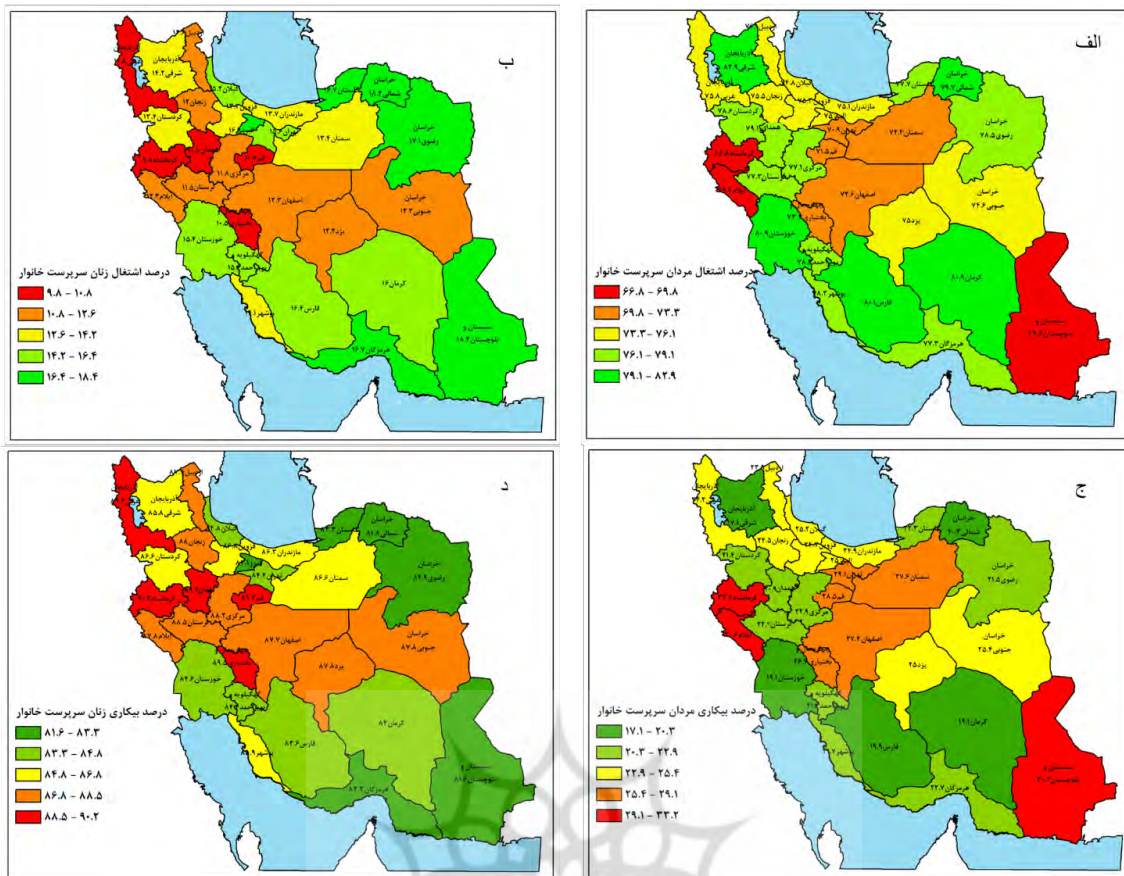

شکل ۴- الف) درصد خانوارهای مرد سرپرست با افراد باسواد (ب) خانوارهای زن سرپرست با افراد باسواد (ج) خانوارهای مرد سرپرست بدون فرد باسواد (د) خانوارهای زن سرپرست بدون فرد باسواد به تفکیک استان در

سال ۱۳۹۵

کمترین خانوار زن سرپرست شاغل در بین کل استان‌های کشور می‌باشند.

مقایسه خانوارهای دارای سرپرست مرد با خانوارهای دارای سرپرست زن در سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که شکاف گسترده‌ای به لحاظ وضعیت اشتغال و بیکاری سرپرستان خانوار بین این دودسته از خانوارها وجود دارد. حدود ۷۶ درصد از مردان سرپرست خانوار شاغل می‌باشند در حالی که درصد مشابه برای زنان سرپرست خانوار حدود ۱۵ می‌باشد. شکل ۵ نشان می‌دهد استان‌های آذربایجان غربی، کرمان، خوزستان و فارس به ترتیب با (۸۲.۹)، (۸۰.۹)، (۸۰.۹) و (۸۰.۱) درصد، دارای بیشترین درصد خانوارهای مرد سرپرست شاغل در کشور می‌باشند و استان‌های کرمانشاه، ایلام، سیستان و بلوچستان و تهران نیز به ترتیب با (۶۶.۸)، (۶۹.۴)، (۶۹.۸) و (۷۰.۹) درصد، دارای کمترین درصد خانوار مرد سرپرست شاغل در کشور می‌باشند. استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان شمالی و خراسان رضوی به ترتیب با (۱۸.۲)، (۱۸.۴) و (۱۷.۱) درصد دارای بیشترین خانوارهای زن سرپرست شاغل در بین استان‌های کشور می‌باشند و استان‌های کرمانشاه، چهارمحال و بختیاری و قم نیز به ترتیب با (۹.۸)، (۱۰.۵) و (۱۰.۷) درصد دارای

شکل ۵ - الف) درصد اشتغال مردان، ب) درصد اشتغال زنان، ج) درصد بی‌کاری مردان، د) درصد بی‌کاری زنان سرپرستان خانوار به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵

نزدیک به نیمی (۴۸ درصد) از زنان سرپرست خانوار بی‌سواد می‌باشند. این مقدار برای مردان چیزی حدود ۱۳ درصد است. بیشتر زنان سرپرست خانوار از سطح تحصیلی پایین برخوردار هستند. همان‌طور که یافته‌ها نشان می‌دهد بیشترین مقدار سطح تحصیلات زنان مربوط به دوره ابتدایی و برای مردان سرپرست خانوار درصد سطح تحصیلات متوسطه و دانشگاهی بیشتر از سایر دوره‌های تحصیلی است. همچنین از لحاظ اقتصادی و وضعیت فعالیت شکاف گسترده‌ای بین مردان و زنان سرپرست خانوار وجود دارد. در این زمینه بالای ۷۵ درصد مردان سرپرست خانوار شاغل می‌باشند اما این مقدار برای زنان تنها حدود ۱۵ درصد است.

تحلیل وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی سرپرستان خانوارهای تک‌سرپرست

مقایسه وضعیت مردان و زنان سرپرست خانوار در کشور بر حسب ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در جدول ۵ نشان داده شده است. توزیع خانوارها بر حسب جنس سرپرست خانوار نشان می‌دهد که ۸۷.۳ درصد خانوارها مردسرپرست و ۱۲.۷ درصد زن‌سرپرست می‌باشند. برای دستیابی به درک بهتری از گستره سنی سرپرستان خانوار، سن آن‌ها در قالب گروه‌های سنی تنظیم شده است. همان‌طور که یافته‌ها نشان می‌دهد بیشتر مردان و زنان سرپرست خانوار در گروه سنی میانسال قرار دارند. بعد از این طیف سنی، برای مردان، گروه سنی زیر ۳۵ سال بیشترین مقدار را دارند. در خانوارهای زن‌سرپرست، سرپرست سالمند (۶۵ سال به بالا) پس از زنان سرپرست میانسال بیشترین درصد را دارند. نزدیک به ۷۵ درصد (۷۴.۹ درصد مردان و ۷۵.۵ درصد زنان) سرپرستان خانوار در نقاط شهری و بقیه در نقاط روستایی زندگی می‌کنند. در تمامی موارد وضعیت زنان به لحاظ زناشویی تفاوت قابل‌ملاحظه‌ای با وضعیت مردان دارد. برای مثال بالای ۹۶ درصد مردان دارای همسر می‌باشند درحالی‌که این مقدار برای زنان چیزی حدود ۱۳ درصد است و نزدیک به دو سوم (۶۶.۷ درصد) آن‌ها به دلیل فوت همسر، بدون همسر می‌باشند.

جدول ۵- مقایسه وضعیت سرپرستان خانوار بر حسب ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در سال ۱۳۹۵

متغیر	سرپرست مرد		سرپرست مرد	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
سن	زیر ۳۵ سال	۱۱۵۶۶۸	۲۷.۴	۵۸۹۲
	۳۵-۶۴	۲۵۸۸۷۷	۶۱.۵	۳۲۳۷۰
	+۶۵	۴۶۶۳۱	۱۱.۱	۲۲۸۷۳
محل سکونت	شهر	۳۱۵۴۰۲	۷۴.۹	۴۶۱۳۶
	روستا	۱۰۵۷۷۴	۲۵.۱	۱۴۹۹۹
وضع زناشویی	دارای همسر	۴۰۴۵۹۰	۹۶.۱	۸۰۹۸
	بی همسر به دلیل فوت همسر	۵۷۷۹	۱.۴	۴۰۷۶۸
	بی همسر به دلیل طلاق	۳۸۴۲	۰.۹	۸۵۱۵
	هرگز ازدواج نکرده	۶۸۵۲	۱.۶	۳۶۵۵
وضع سواد	اظهاری نشده	۱۶	۰.۰	۳۷
	اظهاری نشده	۹۷	۰.۰	۶۲
	باسواد	۳۶۶۲۴۳	۸۷	۳۱۹۷۶
	بی سواد	۵۴۷۰۴	۱۲.۹	۲۹۱۰۰
	اظهاری نشده	۲۲۹	۰.۱	۵۹
	ابتدایی	۸۷۹۵۶	۲۰.۹	۱۱۸۷۷
	راهنمایی	۷۳۷۱۱	۱۷.۵	۵۰۹۶
	متوسطه	۱۱۹۴۴۴	۲۸.۴	۹۲۳۷
	دانشگاهی	۸۳۹۰۸	۱۹.۹	۵۶۳۱
	سایر	۷۸۶	۰.۲	۱۰۲
وضع تحصیلی	اظهاری نشده	۵۵۳۷۱	۱۳.۱	۲۹۱۲۹
	شاغل	۳۱۸۳۸۲	۷۵.۷	۸۹۷۸
	بیکار	۱۳۶۰۶	۳.۲	۷۸۰
	در حال تحصیل	۶۶۵۸	۱.۶	۸۴۸
	خانه‌دار	۱۸۲۵	۰.۴	۳۷۷۲۶
	درآمد بدون کار	۵۷۰۳۳	۱۳.۵	۹۵۳۳
	سایر	۲۳۳۵۹	۵.۵	۳۱۷۲
وضع فعالیت	اظهاری نشده	۳۱۳	۰.۱	۹۴
	کل	۴۲۱۱۷۶	۸۷.۳	۶۱۱۳۵

بسیار بیشتر از مردان سرپرست خانوار می‌باشد. همچنین تحصیلات عالی مردان سرپرست خانوار در مقایسه با هم‌تایان زن بیشتر است. بیشتر مردان سرپرست خانوار، شاغل هستند در حالی که اکثریت زنان سرپرست خانوار، خانه‌دار هستند.

جدول ۶ نتایج تحلیل دو متغیره و آزمون فرضیات را نشان می‌دهد. فرض کلی (اصلی) تحقیق به این صورت مطرح شده است که به نظر می‌رسد بین متغیرهای اصلی تحقیق و جنسیت سرپرست خانوار رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

نگاهی به نتایج ارائه شده در جدول ۶ از آن حکایت دارد که بین جنسیت سرپرست خانوار و متغیرهای سن، وضعیت زناشویی، وضعیت سواد، میزان تحصیلات و وضع فعالیت سرپرست خانوار در سطح ۰/۰۵ رابطه معناداری وجود دارد. همان‌طور که یافته‌ها نشان می‌دهد زنان سرپرست خانوار مسن‌تر از مردان سرپرست خانوار می‌باشند. بیشتر مردان سرپرست خانوار دارای همسر و اکثریت زنان سرپرست خانوار بی همسر به دلیل فوت همسر می‌باشند. بی‌سوادی در بین زنان سرپرست خانوار

جدول ۶- نتایج تحلیل دومتغیره‌ی روابط بین جنسیت سرپرست خانوار و متغیرهای اصلی تحقیق

آماره	سرپرست خانوار		متغیر	
	زن	مرد		
Chi-Square=۳۳۵۷۷.۴۹۳* Cramer's V=.۰۲۶۴	۹.۶	۲۷.۴	زیر ۳۵ سال	سن
	۵۲.۹	۶۱.۵	۳۵-۶۴	
	۳۷.۴	۱۱.۱	+۶۵	
۹.۵۵۹	۷۵.۵	۷۴.۹	شهر	محل سکونت
	۲۴.۵	۲۵.۱	روستا	
۳۱۸۹۷.۲۶۴* Cramer's V=.۰۸۱۳	۱۳.۲	۹۶.۱	دارای همسر	وضع زناشویی
	۶۶.۷	۱.۴	بی همسر به دلیل فوت همسر	
	۱۳.۹	۰.۹	بی همسر به دلیل طلاق	
	۶	۱.۶	هرگز ازدواج نکرده	
۴۴۵۸۵.۶۹۹* Cramer's V=.۰۳۰۴	۰.۲	۰.۰	اظهاری نشده	وضع سواد
	۵۲.۳	۸۷	باسواد	
	۴۷.۶	۱۲.۹	بی سواد	
۲۸۴۸.۲۷۲* Cramer's V=.۰۰۸۵	۰.۱	۰.۱	اظهاری نشده	مدرک تحصیلی
	۱۹.۵	۲۰.۹	ابتدایی	
	۸.۳	۱۷.۵	راهنمایی	
	۱۵.۳	۲۸.۴	متوسطه	
	۹.۲	۱۹.۹	دانشگاهی	
	۰.۱	۰.۲	سایر	
۲۷۴۵۶.۰۲۶۱* Cramer's V=.۰۷۵۵	۴۷.۶	۱۳.۱	اظهاری نشده	وضع فعالیت
	۱۴.۷	۷۵.۷	شاغل	
	۱.۳	۳.۲	بیکار	
	۱.۴	۱.۶	در حال تحصیل	
	۶۱.۷	۰.۴	خانه‌دار	
	۱۵.۶	۱۳.۵	درآمد بدون کار	
۵.۲	۵.۵	سایر		
۰.۱	۰.۱	اظهاری نشده		

* = معنی‌داری در سطح ۰/۰۵

بودن مردان سرپرست خانوار ۵۳ درصد بیشتر از زنان سرپرست خانوار می‌باشد ($B=۱.۵۳۱$). همان‌طور که در جدول ۷ و در مدل سوم مشاهده می‌شود در مجموع این متغیرها توانسته‌اند ۴۱ درصد از تغییرات جنسیت سرپرست خانوار را تبیین کنند ($Nagelkerke R Square = ۰.۴۱۲$).

جدول ۷ نتایج تحلیل رگرسیون لجستیک را نشان می‌دهد. در مدل اول متغیرهای سن، محل سکونت و وضعیت تأهل وارد مدل رگرسیونی شدند. سپس در مدل‌های دوم و سوم به ترتیب متغیرهای وضعیت سواد، میزان تحصیلات و وضع فعالیت به مدل اضافه شدند. در مدل سوم همان‌طور که مشخص است احتمال مسن‌تر بودن زنان سرپرست خانوار بیشتر از مردان سرپرست خانوار می‌باشد ($B=۱.۱۲۳$). همچنین احتمال دارای همسر بودن مردان سرپرست خانوار ۵۱ درصد بیشتر از زنان سرپرست خانوار می‌باشد ($B=۱.۵۱۴$). احتمال بی‌سوادی زنان سرپرست خانوار ۳۸ درصد بیشتر از همتایان مرد است ($B=۱.۳۸۱$). دارا بودن تحصیلات دانشگاهی مردان نسبت به زنان احتمال بیشتری دارد ($B=۱.۲۵۳$)، همچنین نتایج حکایت از آن دارد که احتمال شاغل

(-=

جدول ۷- پیش‌بینی احتمال جنسیت سرپرست خانوار برحسب متغیرهای منتخب با استفاده از رگرسیون لجستیک

متغیر	مدل اول Exp(B)	مدل دوم Exp(B)	مدل سوم Exp(B)
سن (۶۵+ = مرجع)	۱.۰۴۲*	۱.۰۵۶*	۱.۱۲۳*
زیر ۳۵ سال	۱.۷۴۲*	۱.۴۹۸*	۱.۵۰۸*
۳۵-۶۴	۰.۵۴۶	۰.۷۵۶	۰.۷۸۳
محل سکونت (روستا = مرجع)	۱.۴۷۵*	۱.۴۹۶*	۱.۵۱۴*
دارای همسر	۱.۲۸۱*	۱.۳۹۶*	۱.۴۱۳*
وضع زناشویی (هرگز ازدواج نکرده = مرجع)	۱.۰۲۳	۱.۰۷۵	۱.۰۹۱
بی همسر به دلیل فوت همسر			
بی همسر به دلیل طلاق			
وضع سواد (بی سواد = مرجع)	۰.۸۶۱	۰.۸۴۵	۱.۳۸۱*
باسواد			
ابتدایی			
مدرک تحصیلی (دانشگاهی = مرجع)	۱.۰۴۲*	۱.۰۲۱*	۱.۰۴۲*
راهنمایی			
متوسطه			
شاغل			
بیکار			
وضع فعالیت (سایر = مرجع)	۰.۴۵۸	۰.۷۸۴*	۰.۷۸۴*
در حال تحصیل			
خانه‌دار			
درآمد بدون کار			
chi-square	۱۷۵.۳۳۷*	۲۱۲.۲۹۱*	۲۷۸.۶۳۱*
-2 log likelihood	۱۲۵.۷۱۰	۸۵.۱۲۲	۶۳.۲۸۸
Cox & snell R square	۰.۲۱۸	۰.۲۳۸	۰.۲۶۱
Nagelkerke R Square	۰.۲۴۸	۰.۳۵۶	۰.۴۱۲

* = معناداری در سطح ۰/۰۵

بحث و نتیجه گیری

خانوار به عنوان واحد اصلی و اولیه جامعه یکی از مناسب‌ترین و بهترین واحدهای مشاهده‌ای برای مطالعات وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی جامعه است. در این میان بررسی وضعیت زنان سرپرست خانوار به عنوان یکی از تغییرات بنیادی در حوزه خانواده از جهات بسیاری قابل بررسی است. زنان به عنوان نیمی از منابع انسانی در جوامع، علاوه بر اینکه موضوع و هدف توسعه هستند، عامل مؤثری در پیشبرد اهداف توسعه هستند و می‌توانند نقشی سازنده و تأثیرگذار در روند پیشرفت، تکامل و توسعه جامعه داشته باشند. نیاز به شناسایی وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی زنان سرپرست خانوار در ایران سبب شد تا تحقیق حاضر انجام گیرد. یافته‌های تحقیق در این راستا نشان داد که درصد خانوارهای زن سرپرست در کشور در دو دهه اخیر افزایش قابل توجهی یافته به طوری که درصد این خانوارها در کل کشور از ۸.۴ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۱۲.۷ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است (افزایش ۴/۳ درصدی). بالاترین درصد زنان سرپرست خانوار به ترتیب متعلق به استان سیستان و بلوچستان و تهران با ۱۸.۱ و ۱۳.۸ درصد، می‌باشد. استان‌های کردستان با ۱۰.۱ درصد و آذربایجان غربی با ۱۰.۲ درصد در مقایسه با سایر استان‌های کشور دارای پایین‌ترین نسبت خانوارهای زن سرپرست می‌باشند.

علاوه بر افزایش خانوارهای زن سرپرست در دو دهه اخیر می‌توان به افزایش خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست در این سال‌ها هم اشاره کرد به طوری که درصد خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست نسبت به کل خانوارهای تک‌نفره از ۶۳.۸ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۶۶.۴ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است که این امر نشان از آن دارد که طی سال‌های اخیر خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست در کشور در حال رشد بوده است. استان‌های خراسان جنوبی، یزد و سمنان به ترتیب با ۵۷.۵، ۵۵.۷ و ۵۴.۳ دارای بالاترین درصد خانوارهای زن سرپرست تک‌نفره می‌باشند. از طرف دیگر استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان و ایلام به ترتیب با ۳۲.۲، ۳۳.۱ و ۳۴.۵ دارای کمترین خانوارهای زن سرپرست تک‌نفره می‌باشند

بیش از ۵۵ درصد کل خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست مربوط به زنان سالمند بوده است. استان‌های چهارمحال و بختیاری، یزد و همدان به ترتیب با ۶۶.۷، ۶۶.۶ و ۶۵.۴ دارای بالاترین درصد خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست سالمند بوده‌اند و استان‌های سیستان و بلوچستان، بوشهر و هرمزگان به ترتیب با ۳۴.۸، ۴۲.۵ و ۴۶.۸ دارای پایین‌ترین درصد خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست سالمند بوده‌اند. به نظر می‌رسد عواملی همچون به تأخیر افتادن سن ازدواج، عدم اتکای مالی به خانواده، افزایش میزان طلاق و مهاجرت‌های شغلی و تحصیلی مهم‌ترین

محسوب شود. با افزایش تعداد شاغلان در این خانوارها، خطر قرار گرفتن در فقیرترین گروه‌ها کاهش می‌یابد. اشتغال و افزایش سطح درآمد خانوارهای زن سرپرست منجر به ارتقاء آن‌ها به سطوح طبقاتی بالاتر اجتماعی اقتصادی جامعه می‌شود. همچنین از وابستگی آن‌ها به سازمان‌های حمایتی کاسته شده و به لحاظ اقتصادی - اجتماعی خود را همچون سایر افراد جامعه می‌بیند.

مقایسه وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی سرپرستان خانوار نشان داد که در همه ی این شاخص‌ها، زنان سرپرست خانوار نسبت به مردان وضعیت مطلوبی ندارند. تلاش در جهت ارتقای این شاخص‌ها و همچنین افزایش فرصت‌های عمومی برای مشارکت اجتماعی زنان گامی بلند در جهت توسعه پایدار است که انتظار می‌رود در برنامه‌ریزی‌های کلان در دستور کار قرار گیرد؛ چراکه دستیابی به توسعه پایدار، بدون مشارکت فعال زنان در تمامی عرصه‌ها اعم از خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی امکان‌پذیر نیست.

حامی مالی

تمامی منابع مالی و هزینه پژوهش و انتشار مقاله تماماً بر عهده‌ی نویسندگان بوده و هیچگونه حمایت مالی دریافت نشده است.

مشارکت نویسندگان

داود شهپری ثانی، حسین محمودیان: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، نرم-افزار، تهیه پیش‌نویس اصلی.
جواد حدادی، راضیه خواجه‌نژاد: تنظیم داده‌ها، اعتبارسنجی.
رسول صادقی، محمدرضا حسینی: بررسی و ویرایش نهایی.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Akramova, E.E., To The Question Of The Social Institution Of The Family In The Republic Of Uzbekistan And Its Role In Society. Scientific Bulletin Of Namangan State University, 2021. 2(2): P. 464-468.
2. Daliri, H., Identifying The Effective Economic Variables On Divorce In Iran. Women's Studies Sociological And Psychological, 2019. 17(2): P. 35-62.
3. Mayowa, I.O. And A. Ekiti, Family Institution And Modernization: A Sociological Perspective. 2019.
4. Buvinić, M. And G.R. Gupta, Female-Headed Households And Female-Maintained Families: Are They Worth Targeting To Reduce Poverty In

عواملی هستند که در تنها زیستی تأثیر گذاشته‌اند. همچنین کم‌رنگ شدن کارکردهای خانواده را از دیگر عوامل رواج تنها زیستی در جامعه می‌توان نام برد. از دیگر عوامل مؤثر در این پدیده ی نوظهور جمعیتی می‌توان به شکاف نسلی بین جوانان و والدین و کم‌رنگ شدن کانون و فضای گرم اشاره کرد. بیش از ۴۸ درصد زنان سرپرست خانوار در کشور در گروه‌های سنی ۶۰ ساله و بالاتر قرار دارند و همین نسبت برای مردان چیزی حدود ۱۷ درصد است. از دید آسیب‌شناسی می‌توان گفت که با توجه به کاهش توانمندی‌ها و امکانات افراد در سنین بالاتر که برای زنان به دلیل وجود نابرابری فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی، معمولاً شدیدتر هست، تدوین برنامه‌های مناسب برای حمایت و پاسخگویی به نیازهای این گروه ضرورت روشن‌تری می‌یابد.

بالای ۲۷ درصد خانوارهای زن سرپرست هیچ فرد باسواد در خانوار خود نداشته‌اند. نداشتن سواد به‌طور قطع، انتخاب‌های زندگی را محدود و بسیاری از فرصت‌ها را خارج از دسترس افراد قرار می‌دهد و این امر منجر به شرایطی می‌شود که توسعه انسانی و در پی آن رشد و توسعه اقتصادی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. استان‌های خراسان شمالی خراسان جنوبی و چهارمحال و بختیاری دارای بالاترین درصد خانوارهای زن سرپرست بدون فرد باسواد می‌باشند و استان‌های تهران، البرز و بوشهر دارای پایین‌ترین خانوارهای زن سرپرست بدون فرد باسواد می‌باشند. همچنین شکاف گسترده‌ای به لحاظ وضعیت اشتغال و بیکاری سرپرستان خانوار بین این دودسته از خانوارها وجود دارد. نزدیک به ۸۶ درصد خانوارهای زن سرپرست بیکار و ۱۴ درصد شاغل می‌باشند. این امر نشان‌دهنده آن است که خانوارهای دارای سرپرست زن به میزان کمتری از محل اشتغال سرپرست خانوار تأمین معاش می‌کنند و درآمد آن‌ها اکثراً از محل‌های دیگری که می‌تواند ناشی از حمایت‌های مالی خویشاوندان، نهادها و مؤسسات خیریه و تشکیلات دولتی یا عمومی باشد، کسب می‌گردد و این امر بالطبع تأثیر مطلوبی بر توانمندی فردی، اجتماعی و اقتصادی آنان نخواهد داشت. از آنجاکه زنان سرپرست خانوار جزو اقشار آسیب‌پذیر جامعه به حساب می‌آیند اشتغال آنان می‌تواند به‌عنوان یکی از روش‌های کارآمد برای توانمندسازی آن‌ها

Developing Countries? Economic Development And Cultural Change, 1997. 45(2): P. 259-280.

5. Iran, S.C.O., General Census Of Population And Housing. General Results, 2016.
6. Javan, J.F., Et Al., The Study Of Economical Situation Of Rural Women Who Are In Charge Of Their Families Case Study: Mashhad Gholi Rural System. Journal Of Geography And Regional Development, 2008. 6(11): P. -.
7. Lyter, D.M., M. Sills, And G.-T. Oh, Children In Single-Parent Families Living In Poverty Have Fewer Supports After Welfare Reform. Iwpr Research In Brief. 2002.

8. Ahmadnia, S. And G.A. Kamel, Women-Headed Households In Tehran: A Qualitative Study Of Their Experiences, Challenges And Capacities. 2017.
9. Yoosefi Lebni, J., Et Al., Challenges And Opportunities Confronting Female-Headed Households In Iran: A Qualitative Study. *Bmc Women's Health*, 2020. **20**(1): P. 1-11.
10. Osei-Hwedie, B.Z. And N. Kurantin, Effect Of Microfinance On Poor Peri-Urban Female-Headed Households And The Vulnerability Of Women To Poverty In Ghana, In *Handbook Of Research On Microfinancial Impacts On Women Empowerment, Poverty, And Inequality*. 2019, Igi Global. P. 208-225.
11. Akinsola, H.A. And J.M. Popovich, The Quality Of Life Of Families Of Female-Headed Households In Botswana: A Secondary Analysis Of Case Studies. *Health Care For Women International*, 2002. **23**(6-7): P. 761-772.
12. Nazoktabar, H. And R. Veicy, Socio-Economic And Cultural Condition Of Women-Headed Households In Mazandaran Province. *Social Welfare*, 2008. **7**(27): P. 95-114.
13. Shahdi Talab, J. And A. Geraeinezhad, Poverty Of Female-Headed Households. *Women In Development & Politics*, 2004. **2**(1): P. 49-70.
14. Ritzer, G. And W. Yagatich, *Contemporary Sociological Theory*. 2012: Wiley-Blackwell, Malden^ Emaoxford Ma.
15. Momenzadeh, N., Comparative Analysis Of Female-Headed Households. *Journal Of Economic*, 2014. **14**(3): P. 95-120.
16. Chant, S., *Women-Headed Households: Diversity And Dynamics In The Developing World*. 1997: Springer.
17. Kordzanganeh, J., Y. Amini, And R. Kordzanganeh, Assessing The Economic And Social Status Of Female-Headed Households Under The Auspices Of Shushtar Relief Committee And Welfare Organization (With Emphasis On Existing Social Policies). *Social Science*, 2017. **11**(37): P. 253-282.
18. Kordzanganeh, J. And A. Eghbali, A Survey Of The Employment Status Of Women Heads Of Household In Iran. *Population*, 2018. **23**(97): P. 15-34.
19. Kazi, S., B. Raza, And N. Aziz, Households Headed By Women: Income, Employment And Household Organization [With Comments]. *The Pakistan Development Review*, 1988. **27**(4): P. 781-790.
20. Degraff, D.S. And R.E. Bilborrow, Female-Headed Households And Family Welfare In Rural Ecuador. *Journal Of Population Economics*, 1993. **6**(4): P. 317-336.
21. Staten, L.K., Et Al., Household Headship And Nutritional Status: Female-Headed Versus Male/Dual-Headed Households. *American Journal Of Human Biology: The Official Journal Of The Human Biology Association*, 1998. **10**(6): P. 699-709.
22. Bashir, T. And R. Singh, Problems Of Female-Headed Households In Jammu And Kashmir, With Special Reference To District Budgam. 2018.

